

**ZASADY OCHRONY DZIECI I MŁODZIEŻY
W PRAKTYCE WYCHOWAWCZO-DUSZPASTERSKIEJ
ARCHIDIECEZJI GDAŃSKIEJ**

Gdańsk 2020

Spis treści:

Dekret Administratora Apostolskiego

Z nauczania Papieża Franciszka

1. Wprowadzenie
 2. Skala zjawiska
 3. Prawne aspekty ochrony dzieci i młodzieży
 - 3.1. Prawo kościelne
 - 3.2. Prawo świeckie
 4. Kodeks zachowań wobec dzieci i młodzieży wspólny dla wszystkich dzieł duszpasterskich i instytucji kościelnych w Archidiecezji Gdańskiej
 5. Reagowanie na sygnały wykorzystywania seksualnego
 - 5.1. Sygnały sugerujące potencjalnego sprawcę wykorzystania seksualnego
 - 5.2. Sygnały sugerujące doświadczanie przez dziecko wykorzystania seksualnego
 - 5.3. Zgłoszenie wykorzystania seksualnego
 6. Działania instytucjonalne Kościoła
 - 6.1. Wsparcie dla ofiar wykorzystania seksualnego
 - 6.2. Komunikacja
 - 6.3. Formacja przyszłych kapłanów
 - 6.4. Ochrona dzieci i młodzieży przed przemocą psychiczną, fizyczną i seksualną
- Załącznik – wzór „Deklaracji respektowania zasad...”

DEKRET ADMINISTRATORA APOSTOLSKIEGO ARCHIDIECEZJI GDAŃSKIEJ

Gdańsk-Oliwa, 25 sierpnia 2020

Znak akt: VI U 1 - 1/2020

Dla dobra małoletnich oraz osób bezradnych, na podstawie kan. 34 KPK, zatwierdzam „Zasady ochrony dzieci i młodzieży w praktyce wychowawczo-duszpasterskiej Archidiecezji Gdańskiej”.

Ogłoszenie „Zasad ochrony” dokona się przez zamieszczenie ich zamieszczenie na stronie internetowej Archidiecezji Gdańskiej (kan. 8 § 2 KPK). Dokument należy też opublikować w „Miesięczniku Archidiecezji Gdańskiej”.

Normy te zostały przygotowane przez *Zespół roboczy dla przygotowania programu prewencji w Archidiecezji Gdańskiej* pod przewodnictwem Delegata ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży. Tekst był konsultowany z wydziałami Kurii Metropolitalnej Gdańskiej. „Zasady ochrony” obowiązują osoby duchowne, konsekrowane i świeckie, które podejmują jakąkolwiek posługę wobec małoletnich oraz osób bezradnych na terenie Archidiecezji Gdańskiej.

+*Jacek Jezierski*

Przemówienie Ojca Świętego Franciszka na zakończenie watykańskiego spotkania poświęconego ochronie nieletnich 24 lutego 2019 r. (fragmenty)¹

„Drodzy Bracia i Siostry!

Dziękując Panu, który nam towarzyszył w tych dniach, chciałbym podziękować wam wszystkim za ducha kościelnego i konkretne zaangażowanie, które okazaliście z taką wielkodusznością.

Nasze obrady doprowadziły nas do uznania jeszcze raz, że poważna plaga nadużyć seksualnych wobec nieletnich jest – niestety – zjawiskiem rozpowszechnionym historycznie

¹ L'Osservatore Romano, N. 3/(411)2019, s. 22-29.

we wszystkich kulturach i społeczeństwach. Dopiero w stosunkowo niedawno stała się ona przedmiotem systematycznych badań, dzięki zmianie wrażliwości opinii publicznej na ten problem, w przeszłości uznawany za tabu, co znaczy, że wszyscy wiedzieli o jego istnieniu, ale nikt o tym nie mówił. [...].

Pierwszą prawdą, która wyłania się z dostępnych danych jest to, że tymi, którzy *dopuszczają się wykorzystywania*, czyli przemocy (fizycznej, seksualnej lub emocjonalnej), są przede wszystkim *rodzice, krewni, mężowie małoletnich żon, trenerzy i wychowawcy*. Ponadto, według danych UNICEF z 2017 r. z 28 krajów świata, na 10 dziewcząt, które były zmuszane do stosunków seksualnych, 9 ujawnia, że padły ofiarą osoby znanej lub bliskiej rodzinie. [...]. Miejscem przemocy jest nie tylko dom, ale także dzielnica, szkoła, ośrodki sportowe i, niestety, także środowisko kościelne.

Z przeprowadzonych w ostatnich latach badań zjawiska seksualnego wykorzystywania nieletnich wynika również, że rozwój sieci internetowej i mediów przyczynił się do znacznego zwiększenia liczby przypadków wykorzystywania i przemocy *online*. Pornografia szybko rozprzestrzeniła się na całym świecie za pośrednictwem internetu. Plaga pornografii przybrała rozmiary przerażające, wywierając szkodliwy wpływ na psychikę i na relacje między mężczyznami a kobietami, a także między nimi a dziećmi. Zjawisko to ciągle narasta. Niestety, przedmiotem bardzo znacznej części produkcji pornograficznej są nieletni, których godność jest w ten sposób poważnie raniona. [...].

Inną plagą jest *turystyka seksualna*: według danych Światowej Organizacji Turystyki z 2017 r., co roku trzy miliony osób wyrusza w świat, by uprawiać seks z osobą nieletnią. Znamienne jest to, że w większości przypadków sprawcy tych przestępstw nie uświadamiają sobie, że to, co czynią, jest zabronione. W związku z tym, mamy do czynienia z problemem uniwersalnym, transwersalnym, który niestety występuje niemal wszędzie. Trzeba powiedzieć jasno: powszechność tej plagi, potwierdzająca jej groźny charakter w naszych społeczeństwach, nie umniejsza jej potworności w obrębie Kościoła.

Nieludzkość tego zjawiska na poziomie światowym staje się jeszcze poważniejsza i bardziej skandaliczna w Kościele, ponieważ jest sprzeczna z jego autorytetem moralnym i wiarygodnością etyczną. Osoba konsekrowana, wybrana przez Boga, by prowadzić dusze do zbawienia, ulega swojej ludzkiej słabości, czy też chorobie, stając się w ten sposób narzędziem szatana. W wykorzystywaniu widzimy rękę zła, która nie oszczędza nawet niewinności dzieci. Nic nie może wytłumaczyć tych nadużyć wobec dzieci. Pokornie i odważnie musimy uznać, że mamy do czynienia z tajemnicą zła, które zaciekle atakuje najslabszych, ponieważ są oni obrazem Jezusa. Dlatego właśnie wzrosła obecnie w Kościele

świadomość, że trzeba nie tylko starać się hamować najpoważniejsze nadużycia za pomocą środków dyscyplinarnych oraz procesów cywilnych i kanonicznych, ale także zdecydowanie zmierzyć się z tym zjawiskiem zarówno w Kościele, jak i poza nim. Czuje się on powołany do zwalczania tego zła, które dotyka centrum jego misji: głoszenia Ewangelii małym i ochrony ich przed żarłocznymi wilkami.

Chciałbym tutaj powtórzyć jasno: gdyby w Kościele pojawił się chociaż jeden przypadek wykorzystywania – który sam w sobie jest potwornością – to ten przypadek zostanie potraktowany z najwyższą powagą. Bracia i siostry, w uzasadnionej złości ludzi Kościół widzi odzwierciedlenie gniewu Boga, zdradzonego i spoliczkowanego przez te nieuczciwe osoby konsekrowane. Echo bezgłośnego krzyku dzieci, które zamiast znaleźć w nich ojców i przewodników duchowych, znaleźli oprawców, wstrząśnie sercami znieczulonymi przez obłudę i władzę. Mamy obowiązek uważnie słuchać tego zduszonego, bezgłośnego krzyku. [...].

W obliczu tak wielkiego okrucieństwa, tak wielkiej bałwochwalczej ofiary z dzieci składanej bożkowi władzy, pieniędzy, dumy, pychy, nie wystarczają wyjaśnienia empiryczne. Nie mogą one uzmysłwić skali i głębi tego dramatu. Jeszcze raz hermeneutyka pozytywistyczna okazuje się ograniczona. Daje nam prawdziwe *wyjaśnienie*, które pomoże nam podjąć niezbędne działania, ale nie jest w stanie określić *znaczenia*. A dzisiaj potrzebujemy *wyjaśnień* i *znaczeń*. Wyjaśnienia pomogą nam bardzo w obszarze działania, ale pozostawią nas w połowie drogi. Jakie byłoby zatem egzystencjalne «znaczenie» tego zjawiska przestępczego? Biorąc pod uwagę jego skalę i ludzką głębię, dziś jest ono niczym innym jak współczesnym przejawem ducha zła. Jeśli nie uwzględnimy tego wymiaru, pozostaniemy dalecy od prawdy i bez prawdziwych rozwiązań. [...].

I tak jak musimy podjąć wszelkie środki praktyczne, które oferuje nam zdrowy rozsądek, nauka i społeczeństwo, nie możemy tracić z oczu tej rzeczywistości i powinniśmy zastosować środki duchowe, których uczy nas sam Pan: upokorzenie się, oskarżanie samych siebie, modlitwę, pokutę. Jest to jedyny sposób na pokonanie ducha zła. W ten sposób zwyciężył Jezus. [...].

Zatem nadszedł czas wspólnego działania, by wykorzenić to okrucieństwo z ciała naszej ludzkości, stosując wszelkie niezbędne środki już obowiązujące na poziomie międzynarodowym i na poziomie kościelnym. Nadszedł czas, aby znaleźć właściwą równowagę wszystkich wchodzących w grę wartości i zapewnić jednolite wytyczne dla Kościoła, unikając dwóch skrajności — «justycjalizmu», wywołanego przez poczucie winy

z powodu błędów przeszłości i presji świata mediów, i *samoobrony*, która nie zajmuje się przyczynami i następstwami tych poważnych przestępstw.

W tym kontekście chciałbym wspomnieć o «*Best Practices*», sformułowanych pod kierunkiem Międzynarodowej Organizacji Zdrowia przez grupę dziesięciu międzynarodowych agencji, które opracowały i zatwierdziły pakiet środków zwanych INSPIRE, czyli siedem strategii, aby położyć kres przemocy wobec dzieci.

Opierając się na tych wytycznych, Kościół na swojej drodze legislacyjnej, również dzięki pracy wykonanej w minionych latach przez Papieską Komisję ds. Ochrony Małoletnich oraz wkładowi tego naszego spotkania, będzie koncentrował się na następujących aspektach:

1. *Ochrona dzieci*: podstawowym celem każdego środka jest ochrona dzieci i uniemożliwienie, by padły ofiarą jakiegokolwiek wykorzystywania psychologicznego czy fizycznego. Konieczna jest zatem zmiana mentalności, aby zwalczać obronno-reaktywną postawę chroniącą instytucje oraz szczerze i zdecydowanie poszukiwać dobra wspólnoty, przyznając pierwszeństwo ofiarom nadużyć pod każdym względem. [...].

2. *Nieskazitelna postawa*: chciałbym tutaj powtórzyć, że «Kościół nie będzie szczędził wszelkich niezbędnych wysiłków, aby powierzyć wymiarowi sprawiedliwości *każdego*, kto popełnił takie zbrodnie» (Przemówienie do Kurii Rzymskiej, 21 grudnia 2018 r.). W przekonaniu, iż «grzechy i przestępstwa osób konsekrowanych są zabarwione kolorami jeszcze ciemniejszymi niewierności, hańby, i deformują oblicze Kościoła, podkopując jego wiarygodność. W istocie Kościół wraz ze swymi wiernymi synami jest również ofiarą tych niewierności i tych prawdziwych przestępstw sprzeniewierzenia» (tamże).

3. *Prawdziwe oczyszczenie*: pomimo podjętych środków i postępów w dziedzinie zapobiegania nadużyciom potrzebne jest odnowione i nieustanne dążenie do świętości pasterzy, których upodobnienie do Chrystusa Dobrego Pasterza jest prawem ludu Bożego. [...]. Święta bojaźń Boża nakazuje nam oskarżyć siebie — jako ludzi i jako instytucję — oraz zaradzić naszym niedociągnięciom. Oskarżenie samych siebie: to mądry początek, związany ze świętą bojaźnią Boga. Trzeba uczyć się oskarżania samych siebie, jako osoby, jako instytucje, jako społeczeństwa. Nie możemy bowiem wpaść w pułapkę oskarżania innych, będącego krokiem w kierunku alibi, które oddziela nas od rzeczywistości.

4. *Formacja*: czyli wymagane kryteria doboru i formacji kandydatów do kapłaństwa nie tylko negatywne, ukierunkowane przede wszystkim na wykluczanie osobowości problematycznych, ale także pozytywne, by zaoferować spełniającym warunki kandydatom zrównoważony proces formacyjny, nastawiony na świętość i obejmujący cnotę czystości.

5. *Wzmocnienie i weryfikacja wytycznych Konferencji Episkopatów*: to znaczy potwierdzenie potrzeby jedności biskupów w stosowaniu parametrów, które muszą mieć wartość norm, a nie tylko wytycznych. Norm, nie tylko wytycznych. Żadne nadużycie nie może być nigdy ukrywane (tak jak było w zwyczaju w przeszłości) i lekceważone, ponieważ ukrywanie nadużyć sprzyja rozprzestrzenianiu się zła i dodatkowo podnosi poziom zgorszenia. W szczególności trzeba wypracować nowe, skuteczne podejście do prewencji we wszystkich instytucjach i środowiskach działalności kościelnej.

6. *Towarzyszenie osobom pokrzywdzonym*: zło, którego doświadczyli, pozostawia w nich nieusuwalne rany, które przejawiają się także w postaci urazów i tendencji do samozniszczenia. Kościół ma zatem obowiązek zaoferować im wszelkie niezbędne wsparcie, korzystając z pomocy ekspertów w tej dziedzinie. Trzeba słuchać, pozwałam sobie powiedzieć — «marnować czas» na wysłuchanie. Słuchanie leczy zranionego i leczy także nas samych z egoizmu, z dystansowania się, z «to mnie nie dotyczy», z postawy kapłana i lewity z przypowieści o Miłosiernym Samarytaninie.

7. *Świat cyfrowy*: ochrona nieletnich musi uwzględniać nowe formy nadużyć seksualnych oraz wszelkiego rodzaju nadużyć zagrażających im w środowisku, w którym żyją, oraz poprzez nowe narzędzia, z których korzystają. Seminarzyści, księża, zakonnicy, zakonnice, pracownicy duszpasterscy i wszyscy muszą mieć świadomość, że świat cyfrowy i korzystanie z jego urządzeń często oddziałują głębiej niż myślimy. Należy zachęcać kraje i władze do stosowania wszelkich niezbędnych środków w celu ograniczania *stron internetowych*, które zagrażają godności mężczyzny, kobiety, a zwłaszcza małoletnich. Bracia i siostry, przestępstwo nie cieszy się prawem do wolności. [...].

8. *Turystyka seksualna*: zachowanie, spojrzenie, nastawienie uczniów i sług Jezusa muszą umieć rozpoznać obraz Boga w każdym człowieku, poczynając od najbardziej niewinnych. Jedynie czerpiąc z tego radykalnego poszanowania godności innej osoby, będziemy mogli jej bronić przed wszechobecną władzą przemocy, wyzysku, wykorzystywania i zepsucia oraz służyć jej w sposób wiarygodny w jej integralnym rozwoju ludzkim i duchowym, w spotkaniu z innymi i z Bogiem. [...].

Pozwólcie, że serdecznie podziękuję wszystkim kapłanom i osobom konsekrowanym, którzy służą Panu wiernie i bez reszty i czują się splamieni oraz zdyskredytowani przez haniebne postawy niektórych swoich współbraci. Wszyscy – Kościół, osoby konsekrowane, Lud Boży, a nawet sam Bóg – ponosimy konsekwencje ich niewierności. Dziękuję w imieniu całego Kościoła zdecydowanej większości księży, którzy są nie tylko wierni swemu celibatowi, ale dają z siebie wszystko w posłudze, która stała się dzisiaj jeszcze bardziej

trudna przez skandale nielicznych (ale wciąż nazbyt wielu) współpracowników. Dziękuję również wiernym, którzy dobrze znają swoich dzielnych pasterzy, stale się za nich modlą i ich wspierają. [...].

Najlepszym rezultatem i najbardziej skutecznym rozwiązaniem, jakie możemy dać ofiarom, ludowi Świętej Matki Kościoła i całemu światu, jest zobowiązanie do nawrócenia osobistego i wspólnotowego, pokora uczenia się, słuchania, wspierania i chronienia najbardziej bezbronnych.

Stanowczo apeluję o wszechstronną walkę z wykorzystywaniem nieletnich, w dziedzinie seksualnej, a także w innych dziedzinach, ze strony wszystkich władz i poszczególnych osób, ponieważ mamy tu do czynienia z ohydnyimi przestępstwami, które powinny być starte z powierzchni ziemi. Tego żądają liczne ofiary ukryte w rodzinach i różnych środowiskach naszych społeczeństw.”

1. Wprowadzenie

Niniejszy dokument jest wyrazem troski Kościoła o godność dzieci i młodzieży. Osoby duchowne i świeckie zaangażowane w dzieła edukacyjne, wychowawcze i formacyjne Archidiecezji Gdańskiej biorą na siebie odpowiedzialność za ochronę i rozwój dobra duchowego, psychicznego i fizycznego swoich wychowanków. Poniższe zasady prewencji i postępowania w pracy duszpasterskiej z dziećmi i młodzieżą są przeznaczone do stosowania we wszystkich parafiach, wspólnotach, dziełach i instytucjach w Archidiecezji Gdańskiej.

Zasadnicze cele polityki Kościoła dotyczącej ochrony dzieci i młodzieży określa dokument Konferencji Episkopatu Polski *Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci i młodzieży i osób niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i wychowawczej Kościoła w Polsce*, przyjęty w dn. 10-11 czerwca 2014 r.: „Wspólnota wiary zapewnia dzieciom i młodzieży bezpieczne i przejrzyste środowisko wzrostu, które współtworzą wszyscy odpowiedzialni za wspieranie rodziców w przekazywaniu wiary przez nauczanie i różne formy pracy duszpasterskiej. Prewencja ma na celu wyeliminowanie ryzyka popełnienia nadużyć seksualnych w ścisłym tego słowa znaczeniu przez kogokolwiek z uczestników duszpasterstwa dzieci i młodzieży. Ma również pomóc w uniknięciu psychicznych i fizycznych przekroczeń granic intymności. Cel ten ma być osiągnięty przez programy pomagające rodzicom, jak również osobom zaangażowanym w duszpasterstwo i wychowanie, w rozpoznaniu oznak wykorzystywania seksualnego i w odpowiedniej reakcji na nie.

Prewencja ma się przyczynić do promocji ochrony dzieci i młodzieży przed różnymi formami przemocy i wykorzystania również poza środowiskami kościelnymi”.

Zasady ochrony dzieci i młodzieży w praktyce wychowawczo-duszpasterskiej Archidiecezji Gdańskiej, zwane dalej *Zasadami*, odwołują się do norm określonych w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski *Prewencja nadużyć seksualnych wobec dzieci i młodzieży i osób niepełnosprawnych w pracy duszpasterskiej i wychowawczej Kościoła w Polsce*², przyjętym przez w czerwcu 2014 r., a także do wskazań zawartych w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*³, przyjętym w październiku 2014 r., znowelizowanym w czerwcu 2017 r. a następnie w październiku 2019 r.

Zasady opierają się na założeniu, że wszelkie akty przemocy: fizycznej, werbalnej, psychicznej i seksualnej dokonywane wobec osób powierzonych naszej trosce zasługują na potępienie. Akty te wymagają jednoznacznych reakcji, zaś ze strony winowajcy podjęcia pokuty, zadośćuczynienia i sprawiedliwej kary. Ponadto obowiązkiem odpowiednich struktur Kościoła jest ochrona pokrzywdzonych oraz pomoc ofiarom. Wszelkie działania podejmowane w celu prewencji oraz wyjaśniania spraw dotyczących nadużyć na tle seksualnym w Kościele stosują się do odpowiednich przepisów polskiego prawa oraz rozporządzeń Stolicy Apostolskiej i Konferencji Episkopatu Polski.

Wszyscy duszpasterze, pracownicy parafii, katecheci, animatorzy akcji duszpasterskich oraz inne osoby zaangażowane w pracę z dziećmi i młodzieżą w ramach instytucji diecezjalnych zobowiązani są do zapoznania się z treścią *Zasad* oraz podpisanie *Deklaracji respektowania Zasad ochrony dzieci i młodzieży w praktyce wychowawczo-duszpasterskiej Archidiecezji Gdańskiej*.

2. Skala zjawiska

Poziom globalny: W 2017 r. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) oszacowała, że do 1 mld osób w wieku od 2 do 17 roku życia doznało przemocy i zaniedbań fizycznych, emocjonalnych lub seksualnych. Według szacunków Funduszu Narodów Zjednoczonych na

² Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 26/2014.

³ Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 31/2019.

rzecz Dzieci (UNICEF) z 2014 r. wykorzystywanie seksualne dotknęło ponad 120 mln dziewcząt, wśród których odnotowano największą liczbę ofiar⁴.

Europa: Według szerokich badań społecznych opublikowanych w 2002 r., dotyczących 24 krajów europejskich, doświadczenie przemocy seksualnej w dzieciństwie do 16 roku życia deklaroowało, w zależności od kraju, od 6 do 36% kobiet i od 1 do 15% mężczyzn⁵. W 2013 r. WHO oszacowała, że było prawie 18 milionów przypadków wykorzystywania seksualnego (ok. 2,5% ludności Europy w 2013 r.). Według szacunków UNICEF z 2017 r. w 28 krajach europejskich około 2,5 mln młodych kobiet poinformowało o doznaniu wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym lub bez kontaktu fizycznego przed ukończeniem 15 roku życia. Ponadto 44 mln (22,9%) były ofiarami przemocy fizycznej, a 55 mln (29,6%), przemocy psychicznej⁶.

Polska: *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci*⁷ przeprowadzona przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę w 2018 r. pokazała, że co piąty nastolatek w wieku 13–17 lat (20%) miał obciążające doświadczenie seksualne (bez kontaktu fizycznego) obejmujące słowną przemoc seksualną, werbowania do celów seksualnych w internecie lub ekshibicjonizm, 7% badanych w wieku 13–17 lat doświadczyło kiedykolwiek wykorzystania seksualnego (obejmuje kontakt seksualny, niechciany dotyk, komercyjne wykorzystywanie seksualne), w tym 4% ze strony rówieśników. Natomiast kontakt seksualny przed ukończeniem 15 r.ż. z osobą dorosłą, który w Polsce jest przestępstwem, miało 2% badanych.

Kościół w Polsce: Wyniki kwerendy⁸ na temat wykorzystywania seksualnego nieletnich w Kościele w Polsce z 2019 r. wskazują, że we wszystkich diecezjach i zakonach od 1 stycznia 1990 r. do 30 czerwca 2018 r. zgłoszono 382 przypadki wykorzystywania seksualnego małoletnich, w tym 198 dotyczyło osób poniżej 15 r.ż., a 184 powyżej 15 r.ż..

⁴ Oficjalna strona watykańska poświęcona ochronie dzieci LA PROTEZIONE DEI MINORI NELLA CHIESA, <https://www.pbc2019.org/protection-of-minors/child-abuse-on-the-global-level> [dostęp 23.11.2019]; L'Osservatore Romano, N. 3/(411)2019, s. 22-29.

⁵ R. McElvaney, K. Lalor, Child abuse in Europe, w: J.R. Conte (red.), Child Abuse and Neglect Worldwide, vol. 2, Praeger 2014, s. 27-54.

⁶ Oficjalna strona watykańska poświęcona ochronie dzieci LA PROTEZIONE DEI MINORI NELLA CHIESA, <https://www.pbc2019.org/protection-of-minors/child-abuse-on-the-global-level> [dostęp 23.11.2019]; L'Osservatore Romano, N. 3/(411)2019, s. 22-29.

⁷ J. Włodarczyk, K. Makaruk, P. Michalski, M. Sajkowska, *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci – Raport z badań*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2018.

⁸ *Wykorzystywanie seksualne osób małoletnich przez niektórych inkardynowanych do diecezji polskich duchownych oraz niektórych profesów wieczystych męskich zgromadzeń zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego w Polsce – Wyniki Kwerendy – Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. Witolda Zdaniewicza*, Warszawa 2019 r. (<https://episkopat.pl/en/kosciol-wobec-przestepstwa-pedofilii/>).

Spośród zakończonych spraw, przypadki zakończone wydaleniem ze stanu duchownego stanowiły 25,2%; zakończone innymi karami (suspensa, upomnienie kanoniczne, zakaz pracy z małoletnimi, pozbawienie urzędu, ograniczenie posługi albo zakaz wystąpień publicznych) stanowiły 40,3%; zakończone innymi skutkami (nałożenie pokuty, przeniesienie na inną parafię, przeniesienie poza duszpasterstwo parafialne, do domu emeryta albo domu chorych księży, terapia, samowolne opuszczenie diecezji) stanowiły 11,5%; zakończone umorzeniem postępowania (ze względu na śmierć osoby oskarżanej, samobójstwo lub brak wystarczających dowodów, zły stan zdrowia) stanowiły 12,6%, zakończone uniewinnieniem oskarżonego 10,4%. Z przekazanych informacji wynika, że od 1990 do 2018 roku ze wszystkich przypadków zgłoszonych do jednostek kościelnych obejmujących zarówno ofiary poniżej jak i powyżej 15 roku życia przypadków procedowanych przed organami państwa było 44,0%. Przypadków procedowanych przed organami państwa w toku postępowania na dzień zbierania danych było 19,6% zaś zakończonych postępowań było 80,4%. Spośród zakończonych w procedowaniu przed organami państwa przypadków, 63,0% zakończyło się skazaniem (w tym zasądzone odszkodowanie na rzecz ofiary w 5,9% przypadkach); 26,6% umorzeniem postępowania; 8,9% odmową wszczęcia postępowania i 1,5% uniewinnieniem. Łączna liczba ofiar poniżej 15 r.ż. wynosiła 345 we wszystkich – również niepotwierdzonych – przypadkach. Ofiar powyżej 15 r.ż. było 280. Wśród ofiar małoletni płci męskiej stanowili 58,4%., a małoletni płci żeńskiej 41,6%.

3. Prawne aspekty ochrony dzieci i młodzieży

3.1. Prawo kościelne

Zgodnie z *Motu Proprio Sacramentum sanctitatis tutela* (Jan Paweł II, 2001 r.) oraz z *Normae de gravioribus delictis* (Benedykt XVI, 2010 r.), w sensie kanonicznym najcięższymi przestępstwami przeciw obyczajom, które osądza tylko Kongregacja Nauki Wiary, są: przestępstwo przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu, popełnione przez duchownego z nieletnim poniżej 18 r.ż. bądź z osobą, która trwale jest niezdolna posługiwać się rozumem; nabywanie, przechowywanie, lub rozpowszechnianie materiałów pornograficznych, przedstawiających nieletnich poniżej 14 r.ż.

Prawo kościelne do najcięższych przestępstw dokonywanych na tle seksualnym zalicza także nakłanianie penitenta do grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu (KPK 1387). Ze szczególną powagą i surowością traktowane są te sytuacje, w których kapłan użył sakramentu pokuty lub wykorzystał inną zależność penitenta, np. w kierownictwie

duchowym, do wytypowania ofiary oraz jako pretekst do pierwszego kontaktu, kontynuowanego poza kontekstem sakramentu pokuty, podczas którego dochodziłoby do jakichkolwiek czynności o charakterze seksualnym, o których mowa w prawie karnym.

Ochrona obejmuje osoby do ukończenia 18 r.ż., nawet jeśli prawo świeckie wyznaczałoby w jakiejś kwestii granicę niższą. Polskie prawo karne nie obejmuje grupy wiekowej pomiędzy 15 a 18 r.ż. jako okresu bezwzględnej ochrony, jednakże prawo kościelne oraz Konwencja Rady Europy z Lanzarote (2007 r.) o ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych⁹, uznają ochronę młodzieży do 18 r.ż. Młodzież w okresie późnej adolescencji (15–18 r.ż.) nie jest jeszcze zdolna do pełnej, realistycznej oceny zdarzeń i pokierowania w odpowiedzialny sposób swoim postępowaniem.

Wykorzystanie seksualne często dotyczy osób krótko po ukończeniu 18 r.ż., bo sprawcy czują się bezkarni. Młodzi dorośli w wieku młodzieńczym (18–25 r.ż.) są także ofiarami przemocy seksualnej. Zobowiązuje to do szczególnej troski i odpowiedzialności za młodzież pełnoletnią, która pod względem prawnym jest już dorosła, natomiast proces dojrzewania emocjonalnego jeszcze nie został zakończony.

3.2. Prawo świeckie

Zgodnie z normami polskiego prawa karnego w przypadku jakichkolwiek czynności o charakterze seksualnym poniżej granicy 15 r.ż. mamy do czynienia z pedofilią i wykorzystaniem seksualnym. Tego typu czynności są zabronione bez względu na zgodę osoby małoletniej oraz ścigane z urzędu. Osoba posiadająca wiarygodną wiadomość o takim czynie ma obowiązek niezwłocznego zawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw, pod karą do lat 3 (art. 240 kk). Natomiast molestowanie seksualne osób powyżej 15 r.ż. jest ścigane i karane z oskarżenia publicznego, czyli na wniosek ofiary lub bliskich jej osób. Mowa tutaj o zmuszaniu do czynności seksualnych, także przy wykorzystaniu stosunku zależności służbowej lub duszpasterskiej.

Ponadto w rozumieniu prawa polskiego przestępstwo stanowi: wykonywanie w obecności małoletniego czynności seksualnej; udostępnianie treści pornograficznych

⁹ W 2014 r. Polska ratyfikowała Konwencję o ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, tzw. konwencję z Lanzarote. Programy profilaktyczne, edukacja, systemowa oferta pomocy terapeutycznej dla ofiar wykorzystywania seksualnego, prawna reprezentacja dziecka i przyjazny dziecku wymiar sprawiedliwości, programy leczenia sprawców, współpraca międzynarodowa – to wyzwania, które stawia konwencja przed władzą państwową.

małoletniemu poniżej lat 15; wykorzystanie seksualne osoby upośledzonej umysłowo; wytwarzanie, rozpowszechnianie i posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15; nawiązywanie przy pomocy sieci teleinformatycznych kontaktu z małoletnim poniżej lat 15 w celu wykorzystania seksualnego; nadużycie stosunku zależności lub zaufania wobec małoletniego albo w zamian za udzielenie lub obietnicę korzyści majątkowej lub osobistej wobec małoletniego w celu wykorzystania seksualnego¹⁰.

4. Kodeks zachowań wobec dzieci i młodzieży wspólny dla wszystkich dzieł duszpasterskich i instytucji kościelnych w Archidiecezji Gdańskiej

Podstawą tego kodeksu jest odpowiedzialność Kościoła za ochronę godności dzieci i młodzieży motywowana potrzebą respektowania ich integralności i tożsamości oraz poszanowaniem ich dobra rozwojowego. Celem niniejszego katalogu zachowań jest nie tylko wykaz postępowania niedopuszczalnego, ale także nakreślenie granic zachowania się osób dorosłych względem osób małoletnich. **W niniejszym kodeksie zachowań, zgodnie z prawem kościelnym, pojęcia „małoletni” lub „niepełnoletni” odnoszą się do osób poniżej 18 r.ż.**

Zasady dotyczą wszystkich osób skierowanych do pracy z dziećmi i młodzieżą, a więc zarówno osoby duchowne jak i osoby świeckie pełniące funkcje nauczycieli, katechetów, animatorów, opiekunów bądź wolontariuszy w ramach działań duszpasterskich, oświatowych i wychowawczych. Nawet jeśli zachowanie nie narusza wprost norm prawa kościelnego i prawa cywilnego, należy pamiętać o podstawowej zasadzie poszanowania godności osoby ludzkiej, o normach społeczno-kulturowych wyznaczających ramy akceptowalnego zachowania, a także o zobowiązaniu osób konsekrowanych do życia w czystości.

Dobór personelu do pracy z dziećmi i młodzieżą powinien uwzględniać kwestię prewencji krzywdzenia małoletnich. Każda zatrudniana bądź zaangażowana osoba powinna przedstawić zaświadczenie o niekaralności, tam gdzie prawo cywilne tego wymaga, oraz podpisać deklarację respektowania kodeksu zachowań. Dotyczy to zarówno pracowników etatowych, duchownych i świeckich, w instytucjach katolickich, jak i wolontariuszy angażujących się w konkretnych akcjach duszpasterskich. Niniejszy kodeks dotyczy wszystkich placówek wychowawczych i oświatowych prowadzonych przez jednostki organizacyjne Kościoła na terenie Archidiecezji Gdańskiej.

¹⁰ Kodeks karny, rozdz. XXV: Przepisy przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

Kodeks szczegółowy określający formy bliskości i dystansu w relacjach między osobami dorosłymi i osobami małoletnimi:

POSTĘPOWANIE NIEDOPUSZCZALNE

- Naruszenie integralności psychofizycznej: przemoc fizyczna i psychiczna, kary cielesne, uszkodzenie ciała, cyberprzemoc;
- Stosowanie przemocy psychicznej: poniżanie, upokarzanie, ośmieszanie, dokuczanie, szykanowanie;
- Wszelkie formy wykorzystywania seksualnego;
- Tolerowanie zachowań innych osób noszących znamiona wykorzystania osób małoletnich, a zwłaszcza seksualnego;
- Ingerencja w sferę intymną na płaszczyźnie fizycznej, psychicznej, czy chociażby werbalnej. W sytuacjach wyjątkowych, gdy małoletni, ze względu na ograniczenia wiekowe lub zdrowotne, nie jest w stanie samodzielnie wykonać czynności higienicznych lub innych o naturze osobistej (toaleta, mycie się, przebieranie), pomocy udziela opiekun faktyczny, z zachowaniem zasad ochrony intymności małoletniego;
- Nagrywanie małoletnich lub wykonywanie zdjęć ingerujących w sferę intymną;
- Naruszenie prawa osoby małoletniej do prywatności, naruszenie czci, honoru i dobrego imienia, ujawnienie informacji uzyskanych w warunkach poufności;
- Naruszenie dóbr osobistych. Są to w szczególności: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość różnego typu;
- Upublicznianie wypowiedzi i wizerunku osób małoletnich bez zgody rodziców lub opiekunów;
- Częstowanie małoletnich alkoholem, papierosami, środkami psychoaktywnymi, oraz tolerowanie ich używania;
- Pozostawianie pod wpływem alkoholu lub środków odurzających przez duchownego, opiekuna lub animatora prowadzącego zajęcia lub pełniącego opiekę nad nieletnimi;
- Nakłanianie niepełnoletniego do zachowania tajemnicy przed rodzicami lub opiekunami;

- Proponowanie indywidualnych spotkań towarzyskich z osobami małoletnimi (nawet za zgodą rodziców), zapraszanie osób małoletnich na indywidualne spotkania w mieszkaniu prywatnym;
- Indywidualne wyjazdy osoby duchownej z osobą małoletnią;
- Przewożenie osób małoletnich bez pełnoletniego opiekuna, z wyjątkiem sytuacji zagrażających bezpieczeństwu i zdrowiu dziecka.
- Stosowanie języka i metod przekazu treści dotyczących ludzkiej płciowości i seksualności nieadekwatnych do wieku rozwojowego dzieci i młodzieży bądź naruszających godność osób małoletnich (erotyzacja języka, wulgaryzowanie, trywializowanie przekazu, etykietowanie osób, używanie treści pornograficznych);
- Nadużycia w zakresie kontaktu fizycznego i werbalnego, czyli przekroczenie granic wyznaczonych przez kulturę, szacunek i roztropność. Normy społeczne określają akceptowalne przejawy ludzkiej serdeczności i wspólnotowości, np. uścisk dłoni, błogosławieństwo na czole, werbalna pochwała, nagroda materialna za zaangażowanie w życie parafialne, aktywny udział w zabawach i grach grupowych z odpowiednim ograniczeniem kontaktu fizycznego. Strój powinien być niegorszący i adekwatny do sytuacji. Należy respektować percepcję społeczną pewnych zachowań normalnych w danej kulturze, które jednak mogłyby budzić niepokój otoczenia dotyczący ich motywacji.

POSTĘPOWANIE ZALECANE

- W sytuacjach podejmowanych inicjatyw duszpasterskich z udziałem niepełnoletnich niezbędna jest właściwa współpraca z rodzicami lub opiekunami. Duszpasterz powinien uzyskać pisemną zgodę rodziców lub opiekunów prawnych na udział dziecka w działaniach duszpasterskich i związaną z tym korespondencją elektroniczną oraz przemieszczanie się;
- Odpowiedzialne zachowanie w korespondencji elektronicznej i papierowej z małoletnimi, a także w mediach społecznościowych. Komunikacja elektroniczna z niepełnoletnim powinna dotyczyć tylko zagadnień duszpasterskich. Najlepiej, gdy odbywa się z oficjalnego adresu mailowego bądź z numeru telefonu instytucji. O możliwości otrzymywania takich informacji powinni mieć wiedzę rodzice lub opiekunowie prawni niepełnoletniego. Wiadomości nie powinny być wysyłane po godz. 22.00;

- Przeprowadzanie rozmów indywidualnych z osobami małoletnimi (np. w ramach kierownictwa duchowego) powinno odbywać się w pomieszczeniach służbowych (biuro parafialne; wskazane, aby na plebanii było transparentne pomieszczenie przeznaczone do rozmów duszpasterskich) – z roztropnością, co do pory i czasu trwania. Sakrament pokuty należy sprawować tylko w kościele w konfesjonale;
- Zachęca się, aby w spotkaniach duszpasterstwa dzieci brały udział osoby dorosłe (rodzice, animatorzy). Duszpasterze powinni zwracać uwagę i monitorować sposób zachowania animatorów i wychowawców wobec niepełnoletnich. Spotkania grup duszpasterskich mają charakter wspólnotowy, z uwzględnieniem właściwego traktowania podopiecznych, bez wyróżniania i podziałów.
- W przypadku organizowania wyjazdów z udziałem osób, które nie ukończyły 18 r.ż., należy stosować zasady organizacji wypoczynku oraz innych wyjazdów określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 roku (Dz. U. z dnia 5 kwietnia 2016 roku, poz. 452) oraz w innych przepisach prawa cywilnego w tym zakresie.
- Duchowny organizujący wyjazd z dziećmi bądź młodzieżą zobowiązany jest do weryfikacji osób pełniących funkcje wychowawców i opiekunów w rejestrze¹¹ prowadzonym przez Ministerstwo Sprawiedliwości na podstawie ustawy z dnia 13 maja 2016 roku o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Dz. U. z dnia 16 czerwca 2016, poz. 862); winien także uzyskać od tych osób zaświadczenia o niekaralności, zgodnie z aktualnym stanem Krajowego Rejestru Karnego;
- Wszelkiego rodzaju wyjazdy jedno- i wielodniowe z dziećmi i młodzieżą powinny być starannie planowane i w sposób formalny dokumentowane, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii rodzaju transportu, zakwaterowania, planu dnia oraz bezpieczeństwa. Należy także zadbać o stosowne ubezpieczenia, zgodnie z wymogami prawa polskiego albo krajów, na których terytorium będą w czasie wyjazdu przebywać wychowankowie oraz ich opiekunowie. W czasie wyjazdu należy zapewnić niepełnoletnim kontakt z rodzicami lub opiekunami. Grupa wychowawców i animatorów powinna składać się zarówno z kobiet, jak i z mężczyzn, proporcjonalnie do liczby dziewcząt i chłopców w grupie. Opiekunowie nie powinni nocować w pomieszczeniu, w którym nocują niepełnoletni. Sponsorowanie jakiegokolwiek

¹¹ *Rejestr Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym* ma charakter publiczny: <https://rps.ms.gov.pl/pl-PL/Public/#/>

aktywności niepełnoletnich nie może być realizowane bez wiedzy i zgody rodziców lub opiekunów prawnych.

- Instytucje kościelne, które zapewniają osobom małoletnim dostęp do Internetu, są zobowiązane podejmować wszelkie działania zabezpieczające przed dostępem do treści stanowiących zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju (treści erotyczne, pornograficzne, zawierające akty przemocy itp.). Należy zapewnić, by na wszystkich komputerach znajdujących się na terenie placówki z dostępem do Internetu było zainstalowane i aktualizowane oprogramowanie filtrujące treści internetowe, oprogramowanie monitorujące korzystanie z Internetu, oprogramowanie antywirusowe, antyspamowe i firewall. Niniejszy punkt nie dotyczy sytuacji, w których wychowankowie korzystają z Internetu poprzez własne urządzenia umożliwiające bezpośredni dostęp do sieci. Upoważniony do nadzoru opiekun ma obowiązek poinformowania podopiecznych o zasadach bezpiecznego korzystania z Internetu.
- Posiadanie wiedzy o faktycznych lub prawdopodobnych przypadkach wykorzystania seksualnego zawsze wymaga podjęcia odpowiednich działań, zgodnych z prawem kościelnym i świeckim. Kodeks karny przewiduje: „Art. 240. § 1.: Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120–124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”¹².

W kontekście *Zasad* zawiadomienie dotyczy następujących czynów: „Art. 200. § 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. § 2. (uchylony). § 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści

¹² Kolejne paragrafy tego artykułu wyjaśniają: „Art. 240. § 2. Nie popełnia przestępstwa określonego w § 1, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym; nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1. § 2a. Nie podlega karze pokrzywdzony czynem wymienionym w § 1, który zaniechał zawiadomienia o tym czynie. § 3. Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu”.

pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej. § 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15”.

- *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku*, przyjęte przez Konferencję Episkopatu Polski, stanowią w punkcie 17.: „Mając na uwadze przepisy prawa polskiego, dotyczące złożenia zawiadomienia o przestępstwie organom ścigania, jego treścią nie mogą być w żadnym wypadku wiadomości uzyskane z sakramentalnego forum wewnętrznego (tajemnica spowiedzi). Analogicznie należy traktować wiedzę uzyskaną w ramach kierownictwa duchowego”. Niemniej jednak również w takim przypadku należy podjąć starania, aby osobę posiadającą wiedzę na temat wykorzystania małoletniego skłonić do zgłoszenia tego faktu w trybie, jaki pozwala na podjęcie kroków prawnych.
- W przypadku, gdy zostało się obdarzonym zaufaniem i w rozmowie ujawniono sprawę nagannego zachowania jakiejś osoby duchownej bądź osoby świeckiej zaangażowanej do pracy z dziećmi i młodzieżą w strukturach kościelnych, należy wysłuchać tej osoby ze zrozumieniem i empatią oraz postępować zgodnie z zasadami podanymi w 5 rozdziale *Wytycznych KEP*.
- Zgodnie z *Wytycznymi KEP dotyczącymi wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia* (aneks nr 1. Art. 2): „duszpasterze winni być gotowi do podejmowania rozmów i spotkań z wiernymi, zwłaszcza w pierwszym okresie po ujawnieniu nadużycia seksualnego, jakie miało miejsce w ich wspólnotach. W sposób szczególnie troską duszpasterską należy objąć dzieci i młodzież”.

5. Reagowanie na sygnały wykorzystania seksualnego

Przemoc seksualna (inaczej wykorzystywanie bądź molestowanie seksualne) to zaangażowanie zależnego, niedojrzałego rozwojowo i niezdolnego do wyrażenia pełnej zgody

dziecka w sferę seksualnej aktywności, naruszającej jednocześnie normy prawne i społeczne. Wykorzystanie seksualne może mieć różną formę: kontakt fizyczny (penetracja, dotyk), ekspozycja seksualna (ekshibicjonizm, prezentowanie pornografii), formy komercyjne (prostyucja i pornografia dziecięca).

Troska o dobro dzieci i młodzieży oraz odpowiedzialność za ich prawidłowy rozwój wymaga od duszpasterzy, katechetów, wychowawców i opiekunów szczególnej wrażliwości na symptomy wykorzystania seksualnego oraz mądrego reagowania na niepokojące komunikaty dotyczące zachowań osoby dorosłej względem osoby małoletniej (dorostym w świetle prawa karnego jest siedemnastoletni sprawca czynu zabronionego).

Na różnych poziomach działalności duszpasterskiej przełożeni i osoby odpowiedzialne powinni być szczególnie wyczuleni na informacje dotyczące możliwości popełnienia przestępstwa przeciwko niepełnoletnim lub niestosownych zachowań budzących słuszny niepokój.

5.1. Sygnały sugerujące potencjalnego sprawcę wykorzystania seksualnego¹³:

Sprawcą czynów pedofilskich są nie tylko osoby z zaburzeniem preferencji seksualnych (czyli pedofile), lecz częściej są to osoby bez tych zaburzeń, dla których stanowi to zastępczą formę realizacji potrzeby seksualnej, niezgodną z jej własnymi preferencjami. Sprawcą może być każdy człowiek niezależnie od płci, wieku i preferencji seksualnych. Sprawcy najczęściej wywodzą się ze środowiska znanego dziecku. Do wykorzystywania seksualnego dzieci dochodzi głównie w środowisku rodzinnym, instytucjonalnym, rówieśniczym i w Internecie. Dla 90% ofiar sprawcy nie są osobami obcymi i nieznanymi.

Do grupy ryzyka należy zaliczyć szczególnie osoby, które mają problem z kontrolą własnych zachowań seksualnych oraz z ich oceną moralną i prawną. Do tej kategorii należą przede wszystkim osoby nieprzystosowane z uwagi na dysfunkcje psychiczne, osoby zahamowane w sferze kontaktów społecznych, osoby sfrustrowane w sferze aktywności seksualnej oraz osoby pochłonięte różnymi formami działania seksualnego (pornografia, masturbacja, eksperymenty seksualne), czego skutkiem jest uzależnienie i utrata hamulców moralnych. Eksperci wskazują również homoseksualizm jako czynnik ryzyka, podkreślając jednak, że orientacja seksualna nie jest przyczyną wykorzystania seksualnego dzieci.

¹³ E. Kusz, A. Żak, *Seksalne wykorzystywanie małoletnich w Kościele*, Ignatianum, Kraków 2018; K. Biel, *Czynniki ryzyka przemocy seksualnej w szkole: Materiały edukacyjne Centrum Ochrony Dziecka*, https://cod.ignatianum.edu.pl/images/Dokumenty_w_PDF/Czynniki-ryzyka-przemocy-seksualnej-w-szkole-2--dr-Krzysztof-Biel-Akademia-Ignatianum-w-Krakowie.pdf [dostęp 23.11.2019]; C. Schinaia, *Pedofilia – psychoanaliza i świat pedofila*, GWP, Gdańsk 2016.

Wykorzystanie seksualne charakteryzuje się swoistą dynamiką. Sprawca najczęściej najpierw zdobywa zaufanie dziecka poświęcając mu uwagę, wyróżniając je w grupie i okazując mu szczególną czułość (tzw. *grooming*). Następnie pojawić się może seksualizowanie rozmów z dzieckiem lub pokazywanie materiałów erotycznych. Zazwyczaj sprawca wykorzystuje dezorientację dziecka, które nie wie jak zareagować. Charakterystyczne jest budzenie w dziecku wstydu i poczucia winy, szantażowanie emocjonalne i grożenie dziecku, co stanowi silny czynnik hamujący ujawnienie przemocy seksualnej. Z tego powodu bardzo trudno jest uzyskać dokładne dane na temat skali problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. Ofiary nie mogą (małe lub niepełnosprawne dzieci) lub nie chcą (lęk, ochrona sprawcy, aktywne mechanizmy obronne) informować o swoich doświadczeniach. Zatajanie dotyczy szczególnie przypadków wewnątrzrodzinnego wykorzystywania seksualnego.

Profil psychologiczny potencjalnego sprawcy wykorzystania seksualnego osoby małoletniej wskazuje na trzy kategorie sygnałów ostrzegawczych:

1. Alarm żółty – sygnały delikatne: brak relacji z rówieśnikami, ma niewielu dorosłych znajomych; czuje się komfortowo z małoletnimi; wykazuje dziecinne zainteresowania i zachowania; ma problemy z akceptacją własnej seksualności, neguje ją (podłożem może być osobista historia przemocy lub zaburzeń w sferze seksualnej); osobowość pasywna i uległa, ale nie wykazuje zauważalnych problematycznych zachowań i nie ma skarg ze strony otoczenia.
2. Alarm pomarańczowy – sygnały ostrzegające: spędza dużo czasu z małoletnimi; wręcza dzieciom niecodzienne prezenty; dzieli z nimi sekrety; nawiązuje z małoletnimi kontakty w mediach społecznościowych; erotyzuje przekazy słowne wobec dzieci; posiada zabawki dziecięce w swoim pokoju; budzi u niektórych małoletnich poczucie kogoś dziwnego, zбочzonego; sprawia, że inni dorośli czują się przy nim coraz bardziej nieswojo.
3. Alarm czerwony – sygnały zagrażające: zabiera dzieci na prywatne wakacje lub do swojego mieszkania; posiada dużą ilość zdjęć dzieci; bawi się z dziećmi w dużej bliskości ciała; dotyka ciała dzieci lub dzieci dotykają jego ciała; coraz bardziej natrętnie dotyka małoletnich; prowadzi natrętne i sugestywne rozmowy z małoletnimi na temat seksu; podaje małoletnim alkohol lub narkotyki; daje dzieciom hojne prezenty.

5.2. Sygnały sugerujące doświadczanie przez dziecko wykorzystania seksualnego¹⁴:

- Objawy fizyczne – specyficzne oznaki w okolicach genitaliów i odbytu, infekcje i urazy; choroby przenoszone drogą płciową; dolegliwości somatyczne w wyniku napięcia psychicznego (ból brzucha, głowy);
- Objawy emocjonalne – lęki i duży poziom niepokoju, koszmary nocne; nieufność wobec dorosłych; przedłużające się stany smutku i depresji, myśli bądź próby samobójcze, zachowania autodestrukcyjne; negatywny obraz siebie, poczucie winy, poczucie bycia „brudnym”, złym, nieprzyzwoitym; brak akceptacji własnego ciała, anoreksja, bulimia, niechęć do rozbierania na lekcjach wf-u;
- Zmiana zachowania – wyobcowanie i izolacja względem rówieśników; zachowania agresywne, wybuchy złości; zachowania regresywne, cofanie się w zachowaniu do wcześniejszych etapów rozwoju, moczenie, ssanie kciuka; utrata wcześniejszych zainteresowań; nagłe zmiany w zwyczajach szkolnych, wagary; u ofiar kazirodztwa przybieranie roli rodzicielskiej w domu; posiadanie pieniędzy z niewyjaśnionych źródeł; opowiadanie „problemu przyjaciela”, sugerowanie posiadania tajemnicy; nadpobudliwość psychoruchowa lub częste „zawieszanie się”; używanie środków psychoaktywnych;
- Seksualizacja zachowania – zachowania niezgodne z normą rozwojową, obsesyjne zainteresowanie sprawami seksu, rysowanie narządów płciowych, powtarzanie obscenicznych słów i zwrotów, zabawy o treści erotycznej, agresja seksualna wobec rówieśników, nasilona masturbacja, uwodzicielskie zachowania seksualne dziecka.

Wyżej wymienione objawy, przy identycznym sposobie przemocy, będą inne u każdego dziecka, również z uwagi na etap rozwojowy dziecka i jego świadomość w zakresie własnej seksualności. Należy pamiętać, że wykorzystanie seksualne nie musi wiązać się z kontaktem fizycznym.

¹⁴ E. Kusz, A. Żak, *Seksualne wykorzystywanie małoletnich w Kościele*, Ignatianum, Kraków 2018; E. Dzięwońska, *Przemoc seksualna wobec dzieci i młodzieży*: Materiały edukacyjne Centrum Ochrony Dziecka, https://cod.ignatianum.edu.pl/images/Dokumenty_w_PDF/Przemoc-seksualna-wobec-dzieci-i-młodziezy.pdf [dostęp 23.11.2019]; M. Czub, *Zrozumieć dziecko wykorzystywane seksualnie*, GWP, Gdańsk 2015.

5.3. Zgłoszenie wykorzystania seksualnego

Jeśli dziecko ujawni nam fakt doświadczenia przemocy seksualnej, należy potraktować to poważnie, bez zaprzeczania i bagatelizowania. Dziecko musi wiedzieć, że może liczyć na zrozumienie, wsparcie i poczucie bezpieczeństwa. Należy zachować spokój i nie okazywać trudnych emocji. Dziecko musi usłyszeć, że nie ponosi winy i odpowiedzialności. Dziecko ma prawo wyrazić swoje uczucia bez reakcji nadopiekuńczych ze strony osoby dorosłej. Nie należy osądzać sprawcy, ponieważ dziecko może być uwikłane w relację emocjonalną ze sprawcą i krytykowanie go może wywołać reakcje obronne. Nie należy składać obietnic, których nie będzie można dotrzymać, ale trzeba zapewnić dziecko, że o jego sytuacji dowiedzą się tylko osoby, które udzielą mu pomocy. Zrozumiałym dla dziecka językiem należy przekazać, co będzie się działo po ujawnieniu wykorzystania oraz zapewnić o swoim wsparciu. Nie wolno samodzielnie prowadzić dochodzenia, należy zgłosić to odpowiednim instytucjom, które dalej poprowadzą sprawę.

Jeśli krzywda zostaje ujawniona w trakcie sakramentu pokuty, należy usilnie zachęcić penitenta do zgłoszenia tego przypadku Delegatowi ds. ochrony dzieci i młodzieży w Archidiecezji Gdańskiej. Mając na uwadze przepisy prawa polskiego, dotyczące złożenia zawiadomienia o przestępstwie organom ścigania, jego treścią nie mogą być w żadnym wypadku wiadomości uzyskane z sakramentalnego forum wewnętrznego (tajemnica spowiedzi). Analogicznie należy traktować wiedzę uzyskaną w ramach kierownictwa duchowego.

Osobami, do których należy zgłaszać się w sytuacji prawdopodobnego nadużycia seksualnego wobec małoletnich popełnionych przez osoby duchowne, zakonne lub pracowników instytucji kościelnych, są właściwi przełożeni tych instytucji.

Następnie, po poinformowaniu rodziców lub opiekunów prawnych osoby małoletniej, należy zgłosić sprawę Delegatowi ds. ochrony dzieci i młodzieży, którego dane znajdują się na stronie internetowej Archidiecezji Gdańskiej: <https://www.diecezja.gda.pl/osoby/delegat-ds-ochrony-dzieci-i-mlodziezy-w-archidiecezji-gdanskiej>.

Zgłoszenie powinno mieć formę pisemną i zawierać dane personalne zgłaszającego, domniemanej ofiary, domniemanego sprawcy oraz ogólny opis okoliczności zdarzenia. Delegat przyjmujący zgłoszenie upewnia się, czy o domniemanym wykorzystaniu osoby małoletniej, o którym mowa w art. 240 kk, zostało złożone zgłoszenie do właściwych organów ścigania przestępstw. W przypadku, gdy z treści zgłoszenia wynika możliwość popełnienia czynu zabronionego, opisanego w art. 197 § 3 lub 4 kk, art. 198 kk, art. 200 kk, a doniesienie można uznać za wiarygodne, przełożony kościelny (biskup diecezjalny lub

wyższy przełożony zakonny) zawiadamia za pośrednictwem wyznaczonego pełnomocnika właściwy organ powołany do ścigania przestępstw. Nie ma takiego obowiązku, jeśli przełożony kościelny posiada wiedzę, że organy ścigania zostały już powiadomione o czynie zabronionym. Pełnomocnik niezwłocznie dokonuje zawiadomienia organów ścigania w formie pisemnej, podając: dane domniemanego sprawcy, ogólny opis czynu zabronionego, imię i nazwisko domniemanego pokrzywdzonego oraz dane osoby, od której uzyskano informacje. Pełnomocnik winien uzyskać urzędowe potwierdzenie dokonania zawiadomienia. Jeżeli z treści lub charakteru zgłoszenia wynika w sposób ewidentny, że jest ono niewiarygodne, zawiadomienia organów ścigania należy dokonać niezwłocznie po tym, gdy ewentualnie podjęte wstępne dochodzenie kanoniczne potwierdziłoby prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego. Odpowiedzialność karną oraz cywilną za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności ponosi sprawca jako osoba fizyczna.

Zgodnie z Wytycznymi Konferencji Episkopatu Polski dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia czynności i działania podejmowane przez przełożonego kościelnego wobec podejrzanego duchownego mogą obejmować: odsunięcie od obowiązków wynikających z powierzonych urzędów, posług lub zadań celem uniemożliwienia ewentualnej kontynuacji przestępstwa; zapewnienie odpowiedniej opieki psychologiczno-terapeutycznej; wskazanie miejsca przebywania i zapewnienie niezbędnych środków materialnych do życia.

Oskarżony duchowny, aż do momentu udowodnienia mu winy korzysta z domniemania niewinności. W żadnym wypadku nie może być pozbawiony prawa do obrony. Należy mu również ułatwić uzyskanie pomocy psychologicznej i prawnej. Gdyby podejrzenia nie zostały potwierdzone, powinno się uczynić wszystko, aby zostało przywrócone jego dobre imię, które ucierpiało na skutek bezpodstawnego oskarżenia.

Jeśli zgłoszenie dotyczy zachowań, które wyżej zostały opisane jako „sygnały ostrzegawcze”, przełożony kościelny powinien zachęcić duchownego do wyrażenia uprzedniej, wyraźnej, świadomej i wolnej zgody na poddanie się specjalistycznej diagnozie, czy też, jeśli byłoby to konieczne, także terapii. Do czasu wyjaśnienia zarzutów duchowny nie może być dopuszczony do posługi ani nie może zostać przeniesiony do pracy w innej parafii bądź diecezji.

6. Działania instytucjonalne Kościoła

6.1. Wsparcie dla ofiar wykorzystania seksualnego

Zgodnie z *Wytycznymi KEP* pomoc ofiarom nadużyć seksualnych polega na udzieleniu pomocy duchowej, psychologicznej i prawnej, na zapewnieniu ofierze poczucia bezpieczeństwa, a także na podjęciu działań mających na celu uzdrowienie zaufania i przywrócenie właściwego klimatu dla kontynuacji pracy duszpasterskiej we wspólnocie kościelnej, zranionej niegodnym postępowaniem osoby duchownej.

Konferencja Episkopatu Polski powołała Fundację św. Józefa, która stanowi dzieło pomocy i wsparcia dla osób wykorzystanych seksualnie w dzieciństwie lub młodości we wspólnocie Kościoła. Działalność fundacji ma charakter ogólnopolski. W każdej diecezji jest ustanowiony koordynator, odpowiedzialny za kontakt z fundacją. Misją fundacji jest świadczenie pomocy pokrzywdzonym we współpracy z konkretną diecezją i z istniejącymi dziełami, takimi jak Centrum Ochrony Dziecka. Do jej zadań będzie należeć również wspieranie działań prewencyjnych, mających na celu ochronę dzieci i młodzieży. Na wsparcie przez różnorodną działalność fundacji będą mogły liczyć osoby skrzywdzone w dzieciństwie lub młodości, w stanie niepełnosprawności lub bezradności, gdy sprawcami wykorzystania seksualnego byli duchowni lub inne osoby zaangażowane w aktywność wychowawczą, edukacyjną oraz duszpasterską Kościoła. Celem fundacji nie jest spełnienie roszczeń finansowych skrzywdzonych, ani nie jest ona funduszem odszkodowawczym. Zobowiązanie do zadośćuczynienia za wyrządzoną krzywdę spoczywa na sprawcy przestępstwa wykorzystania seksualnego.

6.2. Komunikacja

Komunikacja dotycząca przypadków wykorzystania seksualnego osób małoletnich przez osoby duchowne wymaga zrównoważenia wymogów przejrzystości i poufności. Nieuzasadniona skrytość, jak i niekontrolowane ujawnianie mogą generować nieporozumienia i nie służyć prawdzie. Papież Franciszek w *Motu Proprio Vos estis lux mundi* z dnia 1 czerwca 2019 wskazuje, że należy chronić wizerunek i sferę prywatną osób pokrzywdzonych i ich rodzin, jak również poufność danych osobowych (art.5 §2). Jednakże osobie składającej zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa przez osobę duchowną nie można narzucać żadnego obowiązku milczenia w stosunku do treści tegoż zawiadomienia (art.4 §3).

6.3. Formacja przyszłych kapłanów

We wskazaniach papieża Franciszka, przywołanych na początku tego dokumentu, wymogi dotyczące doboru i formacji kandydatów do stanu duchownego powinny uwzględniać nie tylko kryteria negatywne, ukierunkowane na wykluczenie osobowości problematycznych, ale także kryteria pozytywne, by zaoferować odpowiednim kandydatom zrównoważony proces formacyjny, prowadzący do świętości i obejmujący cnotę czystości.

Fundamentem formacji do kapłaństwa lub życia zakonnego jest budowanie osobistej relacji z Bogiem. W formacji nie może zabraknąć właściwego traktowania i przeżywania sfery seksualnej oraz umiejętnego przygotowania do życia w czystości i celibacie. Kształtowanie właściwej tożsamości seksualnej powinno dokonywać się przez świadomą akceptację tej sfery i ukierunkowanie jej na głębszą integrację ze sferą emocjonalną i duchową. W tym kontekście niezwykle istotne są słowa papieża Pawła VI zawarte w Encyklice *Sacerdotalis caelibatus*, nr 64: „Do takiego bowiem życia, jakie ma wieść bezzenny kapłan, życia wewnątrznie i zewnątrznie intensywnie poświęconego sprawom Bożym, wymagającego wielkiej roztropności, bynajmniej nie nadaje się kandydat, który pod względem cielesnym, duchowym i moralnym nie jest wyposażony w konieczne przymioty; a nie należy się spodziewać, że w tej dziedzinie łaska Boża uzupełni to, czego zabrakło naturze”.

Według *Wytycznych KEP* do seminarium duchownego lub instytutu zakonnego nie należy przyjmować kandydata, u którego stwierdzono występowanie zaburzeń w sferze seksualnej, w tym głęboko zakorzenionej orientacji homoseksualnej.

Za system prewencji w seminarium duchownym odpowiedzialny jest rektor, który podejmuje odpowiednie działania na podstawie zaleceń Stolicy Apostolskiej zawartych w dokumentach dotyczących formacji, w szczególności *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*.

6.4. Ochrona dzieci i młodzieży przed przemocą psychiczną, fizyczną i seksualną

Kościół w swoich działaniach powinien włączać się w budowanie ogólnospołecznej strategii prewencji, której celem jest ochrona wszystkich dzieci i młodzieży, nie tylko tych zagrożonych przez potencjalnych sprawców z grupy osób duchownych. Odpowiedzialność Kościoła za dobro każdej osoby ludzkiej, a szczególnie tych najmniejszych, wymaga podejmowania takich działań, aby dzieci nie były krzywdzone w jakimkolwiek środowisku pozakościelnym.

Jednym z istotnych wymiarów prewencji jest kształtowanie świadomości zarówno dorosłych jak i dzieci. Ochrona dzieci i młodzieży podejmowana w ramach działalności Kościoła powinna obejmować wspieranie rodzin w ochronie dzieci przed permissywną edukacją seksualną, która w swoich założeniach programowych stanowi zagrożenie dla prawidłowego rozwoju psychoseksualnego dziecka. Centrum Ochrony Dziecka przy Konferencji Episkopatu Polski (z siedzibą w Krakowie) w odniesieniu do propozycji edukacji seksualnej zawartej w Karcie LGBT+ wskazuje, że nie istnieje edukacja seksualna neutralna światopoglądowo¹⁵. Dlatego należy pozostawić rodzicom możliwość decydowania o tym, według jakich wartości będą wychowywane ich dzieci. Nie może o tym decydować ani dyrektor szkoły, ani władze samorządowe. Zadaniem środowisk odpowiedzialnych za wychowanie i edukację jest współpraca z rodzinami i przygotowanie rodziców, aby przede wszystkim oni wprowadzali dzieci w dojrzałe przeżywanie i kształtowanie seksualności. Władza publiczna powinna w tej dziedzinie trzymać się zasady pomocniczości.

Stały monitoring problemów związanych z ochroną małoletnich prowadzi Zespół Roboczy ds. Programu Prewencji. Zespół utrzymuje kontakt z Centrum Ochrony Dziecka przy Konferencji Episkopatu Polski oraz z Biurem Delegata KEP ds. Ochrony Dzieci i Młodzieży (<https://ochrona.episkopat.pl/>).

¹⁵ <https://cod.ignatianum.edu.pl/component/content/article/11-komentarze/129-stanowisko-cod-w-sprawie-karty-lgbt.html?Itemid=109>

**DEKLARACJA RESPEKTOWANIA
ZASAD OCHRONY DZIECI I MŁODZIEŻY W PRAKTYCE WYCHOWAWCZO-
DUSZPASTERSKIEJ ARCHIDIECEZJI GDAŃSKIEJ**

Poniższa deklaracja zostaje przedstawiona do podpisu: biskupom, prezbiterom, diakonom, osobom konsekrowanym, seminarzystom, wychowawcom, nauczycielom, animatorom, wolontariuszom, praktykantom, stażystom oraz każdej innej osobie, która w Archidiecezji Gdańskiej podejmuje jakiegokolwiek zadania związane z kontaktem z dziećmi, młodzieżą i osobami niepełnosprawnymi¹⁶.

Ja.....
inkardynowany do Archidiecezji Gdańskiej / wypełniający zadania duszpasterskie w Archidiecezji Gdańskiej / zamieszkujący na terenie Archidiecezji Gdańskiej / zatrudniony w placówce wychowawczej Archidiecezji Gdańskiej / pełniący obowiązki w czasie turnusu wypoczynkowego (pełniący obowiązki w czasie wycieczki) / przygotowujący się do pracy lub już pracujący z małoletnimi lub niepełnosprawnymi¹⁷, oświadczam, że zapoznałem się z dokumentem ZASADY OCHRONY DZIECI I MŁODZIEŻY W PRAKTYCE WYCHOWAWCZO-DUSZPASTERSKIEJ ARCHIDIECEZJI GDAŃSKIEJ, rozumiem jego treści i wynikające z niego obowiązki, opisane procedury i grożące mi konsekwencje prawne.

Przyjmuję do wiadomości, że nieprzestrzeganie przeze mnie ZASAD OCHRONY DZIECI I MŁODZIEŻY W PRAKTYCE WYCHOWAWCZO-DUSZPASTERSKIEJ ARCHIDIECEZJI GDAŃSKIEJ traktowane będzie jako poważne naruszenie podstawowych obowiązków związanych z moim statusem i powierzoną mi odpowiedzialnością wraz z wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami określonymi przez prawo kanoniczne i państwowe. Przyjmuję, że odpowiedzialność karną oraz cywilną za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności ponosi sprawca jako osoba fizyczna.

.....
(własnoręczny podpis)

Miejscowość, data

¹⁶ Kapłani i osoby konsekrowane składają Deklarację w Kurii Archidiecezji Gdańskiej. Osoby świeckie składają Deklarację w miejscu pełnienia posługi (instytucje Archidiecezji Gdańskiej). Wszystkie kościelne podmioty prawne zatrudniające takie osoby zobowiązane są do przechowywania Deklaracji jako wewnętrznej dokumentacji, według obowiązujących przepisów: Dekretu ogólnego w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 13 marca 2018 r. oraz Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 roku w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO).

¹⁷ Właściwie podkreślić.